

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 18 4 ● 2019

Herstel

van wegbeplantingen na 1945

● Bevrijdingsfeest aan de boomloze Molenvaart, Anna Paulowna.
Foto: Stg. Museum Anna Paulowna.

● Rapport Wegbeplanting-Heidemij. 1939.

Na de Tweede Wereldoorlog waren grote delen van Noord-Holland vanwege houtkap 'boomloos' geworden. Hoe werd het herstel van de wegbeplantingen aangepakt?

Het uiterlijk van het landschap in de Kop van Noord-Holland wordt in belangrijke mate bepaald door bomenrijen langs de wegen. Zij zijn het resultaat van de inspanningen van overheden en natuurorganisaties om het landschap na 1945 weer te herstellen. Hier als voorbeeld hun werkwijze in de Anna Paulownapolder en de Wieringerwaard.

Inventarisatie

Om een beeld te krijgen van hoe de oorlog had huisgehouden onder de wegbeplantingen hield de contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbeheer kort na de bevrijding een enquête om de oorlogsschade aan natuur en landschap te inventariseren. Uit de resultaten bleek dat de houtbestanden langs de meeste wegen door de oorlogswinter van

1944-45 grotendeels waren verdwenen. Ze waren meestal illegaal gekapt om als brandstof te dienen. De publicatie vormde volgens de secretaris *'in-droevige lectuur'*. In de periode van oktober 1940 tot oktober 1945 waren in de Anna Paulownapolder 2600 iepen (*Ulmus*), 75 essen (*Fraxinus excelsior*) en 75 esdoorns (*Acer*) door burgers gerooid. Het gemeentebestuur van de Wieringerwaard had de kap aanvankelijk nog enigszins gereguleerd door gebruik te maken van een uitbraak van de iepziekte (*Ophiostoma species*). Ze riep in februari 1942 werklozen op om gerooide zieke iepen in stukken te laten hakken en het hout onder de behoefte burgers te distribueren. Het brandstoftekort werd nog groter toen bewoners uit Den Helder in de

polder werden ondergebracht omdat de Duitsers de kust tot 'Sperrgebiet' hadden verklaard. Het polderbestuur besloot daarom zelf ook nog eens 360 bomen in de polder te vellen om de nood te lenigen, maar dit werd haar door de Wehrmacht verboden; daardoor zouden natuurlijke dekkingsmogelijkheden en camouflagemiddelen verdwijnen. Uiteindelijk liet het bestuur de toppen weghalen en onder bewoners verdelen: een top voor twee gezinnen.

Richtlijnen

Na deze inventarisatie stuurde Gedeputeerde Staten van Noord-Holland de gemeentebesturen een brief, waarin gevraagd werd zo snel mogelijk een herstelplan te maken; het Provinciebestuur wees

● Resistente iepen aan de Barsingerweg, Wieringerwaard. Foto: Linda Koopman.

de gemeenten op de mogelijkheid een subsidie aan te vragen voor de herbeplanting. De beoordeling van de plannen vond plaats door een commissie onder leiding van landschapsarchitect B. Hoek, waarin de Rijksdienst voor Landbouwherstel en Staatsbosbeheer zitting hadden. Hij had een stuk met richtlijnen geschreven, dat gebaseerd was op het in 1939 gepubliceerde rapport 'Wegbeplanting' van de Nederlandse Heidemaatschappij. Dit rapport was een reactie op de nieuwe inzichten van de commissie 'Weg in Landschap', die de eeuwenoude gewoonte om langs wegen twee bomenrijen te planten wilde doorbreken: zou het niet fraaier zijn een weg nu eens eenzijdig te beplanten, de bomenrij dan eens links, dan weer rechts aan te brengen of delen weg te hakken om uitzicht op oude boerderijen, kerken, molens en buitenverblijven te bieden? In vlakke landschappen zou zelfs helemaal geen beplanting moeten zijn om *'de grootschheid van het landschap en*

vergezicht' niet aan te tasten. De Heidemij was het wel eens wat betreft een verruiming van het uitzicht, maar bepleitte ook de handhaving van oude bomenla-

Omdat iepen van de iepziekte te lijden hadden was de soort van de lijst gehaald, hoewel er ook toen al onderzoek naar meer resistente variëteiten werd gedaan.

In vlakke landschappen zou zelfs helemaal geen beplanting moeten zijn.

nen. Wat betreft de keuze van de boomsoorten werd benadrukt, dat deze moesten passen in de streek waar ze geplant werden en daar ook moesten kunnen gedijen. Ze had geconstateerd dat steeds meer belangrijke inheemse soorten langs de wegen verdwenen en plaats hadden gemaakt voor esdoorns, kastanjes (*Aesculus hippocastanum*), platanen (*Platanus*), 'of wat nog erger is, verschillende vreemde boomsoorten'. Voor het polderland beval men de populier (*Populus*), wilg (*Salix*), esdoorn, Hollandse linde (*Tilia × vulgaris*) en Zweedse meelbes (*Sorbus intermedia*) aan.

Problemen

De uitgebreide procedure van overleg, het maken van beplantingsplannen, het verlenen van goedkeuring, kostenberekening, subsidieaanvraag en uitvoering nam jaren in beslag; allerlei overheden en instanties, maar ook kwekerijen en gemeentendiensten waren erbij betrokken. Het duurde soms tot ver in de jaren vijftig voor de herbeplanting van de grond kwam. Soms sloeg de jonge aanplant niet aan. In 1967 constateerde Staatsbosbeheer dat de populierenbeplanting langs de Barsingerweg in de Wieringerwaard was mislukt.

● Zieke en gezonde iep aan de Lotweg, Anna Paulowna. Foto: Piet Zomerdijk.

De Stichting Bosbouwproefstation stelde voor deze te vervangen door een rij iepen van de Hollandse iepkloon *Ulmus x hollandica* 'Commelin', omdat deze resistent was tegen de iepziekte (*Ophiostoma ulmi*). Er was echter een groot tekort aan dit plantmateriaal.

Langs de Zandvaart in Anna Paulowna bleken alle populieren uit 1947 ziek te zijn, de jonge iepen door de hoge waterstand weg te rotten en de *Ulmus x hollandica* 'Vegeta' langs de Molenvaart af te sterven. De jonge bomen hadden soms ook te lijden van maaibeschadiging en in 1977 waren 100 iepen van deze variëteit langs de Oosthoekweg aangetast door in de bermen grazend klein vee.

Daarnaast greep men de situatie aan om verbeteringen in de infrastructuur aan te brengen, zoals het verbreden van wegen, het aanleggen van voet- en fietspaden en het aanbrengen van nutsvoorzieningen als lantaarnpalen en bekabelingen, voordat men aan de herbeplanting begon.

Bovendien leidden nieuwe inzichten tot discussies en zelfs tot het aanleggen van proefbeplantingen. Langs de Walingsweg in de Wieringerwaard hield men bijvoorbeeld een proef met bosschagebeplantingen, maar deze moesten al snel vervangen worden omdat ze niet bestand bleken te zijn tegen de harde wind.

De iepziekte bleef zowel in de Wieringerwaard als in de Anna Paulownapolder een probleem. In

de laatste polder moesten in 1959 24 iepen gerooid worden, een jaar later nog eens 88 en in 1971 werden alle iepen in de westelijke berm van de Middenweg tussen de Molenvaart en de Balgweg geveild. De heer Hoek stelde voor om naast minder kwetsbare iepenvariëteiten als *Ulmus x hollandica* 'Vegeta' en de zogenaamde monumentaal iep (*Ulmus campestris* 'Wheatleyi', synoniem voor *Ulmus minor*, WFO (2019), red.), ook soorten als es en vruchtloze kastanje (*Aesculus hippocastanum*, vermoedelijk 'Baumannii') te overwegen.

De resultaten

Helaas ontbreken de gegevens wat betreft de soortenkeuze en plantdata van de huidige bomenrijen in beide polders. We kunnen wel constateren dat, waar voor WOII bomenrijen stonden, deze nadien meestal zijn herplant. Van de bomenrijen die vlak na de oorlog werden geplant, is weinig overgebleven. Naast veranderingen aan de infrastructuur was (en is) de iepziekte hiervan een van de belangrijkste oorzaken. Alleen al in de jaren 1915 tot en met 1919 zijn resp. 87, 113, 86, 180 en 82 aangepaste iepen verwijderd. Men heeft bij de herbeplanting gekozen voor meer resistente iepenrassen, maar soms ook voor andere bomen. Langs de Molenvaart in Anna Paulowna en de Zandvaart in Breezand zijn bijvoorbeeld abelen aangeplant.

In de Wieringerwaard besloot het gemeentebestuur in de jaren vijftig de resterende iepen langzamerhand

te vervangen. Staatsbosbeheer bood aan dit proces te begeleiden en tot diep in de jaren zestig zijn wegbeplantingen gerooid en herplant. De hoofdingenieur Landinrichting stelde in 1973, dat het iepenbestand wel erg was teruggelopen en ook hier heeft men bij latere beplantingen, bijvoorbeeld langs de Barsingerweg en de Zuid-Zijperweg, voor meer resistente iepenrassen gekozen.

De in de jaren dertig ontwikkelde ideeën met betrekking tot meer verspreide en gemengde wegbeplantingen zijn in beide polders over het algemeen in nieuwe wijken, langs vernieuwde wegen en bij sport- en bedrijventerreinen toegepast.

Linda Koopman
lc.koopman@hetnet.nl

Literatuur

- BOND HEEMSCHUT, 1933, 1943/1946. Verslagen van de werkzaamheden van de commissie W.I.L.
- COMMISSIE 'WEGBEPLANTING', 1939. Wegbeplanting. Nederlandsche Heidemaatschappij, Arnhem, januari 1939.
- REGIONAAL ARCHIEF ALKMAAR, 2019. Archief Gemeente Anna Paulowna inv. 1848, Archief Waterschap Anna Paulownapolder inv. 576, 263B, Archief Polder Wieringerwaard inv. 290, 313, Archief Hoogheemraadschap Noordhollands Noorderkwartier, inv. 1071.
- WFO, 2019. *Ulmus campestris* var. *wheatleyi* Simon-Louis. <http://www.worldfloraonline.org/taxon/wfo-0000734025>. Geraadpleegd 18-10-2019.